

**Probleemgedrag bij mensen met
EVB+: lastig maar vaak ook normaal,
bekeken vanuit hun emotionele
ontwikkeling.
Begeleiders maken het verschil.**

Symposium ,Samen kom je verder' – 15/03/2022

Filip Morisse, prof. dr., orthopedagoog
coördinator strategisch beleid dubbeldiagnose
P.C. Dr. Guislain, Gent (B), Universiteit Gent

Voor-onderstellingen (of take home messages ?)

- Gedrag (buitenkant) is niet meer dan façade; enkel door betekenisgeving met de binnenkant, kom je bij de emotionele noden
- Agressie is zo vaak gemotiveerd door angst.

Voor-onderstellingen

- “Bij probleemgedrag bij personen met een VB, zit je er als omgeving en dus als hulpverlener altijd tussen” (F.M.)
→ ‘wij zijn onze context’
- “Niets menselijks is ons vreemd, hoe vreemd die mens ook mag lijken” (J. De Groef)

Inleiding: universaliteit van emotionele ontwikkeling

Hoe anders zijn zij / wij ?

- Dingen die we niet goed kunnen/niet graag doen
- Doen we altijd dingen die we kunnen ?
- Chronisch dingen doen die veel vragen

It's all in the mind

- Gedragsproblemen ?
- Moeilijk te begrijpen gedrag ?
- 'Challenging behaviour' ?
- Of toch gedrag dat normaal is voor bepaalde emotionele ontwikkeling ?
  - Baby
  - 1 à 2 j.
  - 3 à 4 j.; puber

Advies voor niet-psychiaters in onze sector

- speur naar betekenis van het gedrag
- omschrijf de problematiek via het niveau van emotioneel functioneren en de behoeften op dat vlak
- in 2de instantie kun je het gaan labelen met een (psychiatrische) diagnose.

Model voor emotionele ontwikkeling (A. Došen)

Schema. Ontwikkelingsdynamisch model A. Došen

ontwikkelingsleeftijd	0 – 6 m.		6 – 18 m.		18 m. – 3 j.		3 – 7 j.		7 – 12 j.							
cognitief niveau	diep V.B.		diep V.B.		diep V.B.		ernstig V.B.		ernstig V.B.		matig V.B.		matig V.B.		licht V.B.	
emotionele ontwikkeling	ADAPTATIE		EERSTE SOCIALISATIE		EERSTE INDIVIDUATIE		IDENTIFICATIE		IDENTIFICATIE		IDENTIFICATIE		IDENTIFICATIE		REALITEITSBWW	
hulpvraagtype	homeostase ⇕ disregulatie		vertrouwen ⇕ wantrouwen		autonomie ⇕ afhankelijkheid		initiatief ⇕ geremdheid		initiatief ⇕ geremdheid		initiatief ⇕ geremdheid		zelfvertrouwen ⇕ minderwaardigheid		zelfvertrouwen ⇕ minderwaardigheid	
dagbesteding	ZIJN						DOEN									
existentiële positie	WE -DENTITY						I-DENTITY									
kenmerken emotioneel functioneren	– fysiologische aanpassing – sensorische integratie – arousal-regulatie – integratie van ruimte en tijd		– toegenomen soc. gerichth. – hechting; basale veiligheid – symbiose – angst bij scheiding – transitioneel object		– afstand (separatie-individuatie) – interesse leeftijdsgenoten – begin IK (egocentr; “neen”) – invloed op omgeving (almacht) – zelfdifferentiatie		– meer initiatief en keuzes – vriendjes – ontstaan van normbesef – identificeren met belangrijke anderen – ego-ontwikkeling		– meer initiatief en keuzes – vriendjes – ontstaan van normbesef – identificeren met belangrijke anderen – ego-ontwikkeling		– eigen rol en plaats in omgeving – introspectie / reflectie		– eigen rol en plaats in omgeving – introspectie / reflectie		– eigen rol en plaats in omgeving – introspectie / reflectie	
basale emotionele behoeften	– fysiologische homeostase – sensorische integratie – hechtingsstimulatie door affectieve synchronie – organisatie van ervaringen en activiteiten		– lichamelijk contact – hechting – omgaan met materiaal		– internalisering – veiligheidsobject – afstand nemen van hechtingsfiguur – vechten voor eigen autonomie (eigen wil doorrijven)		– sociale normen (regels) – sociale acceptatie – sociale competentie – identificatie-figuur		– sociale normen (regels) – sociale acceptatie – sociale competentie – identificatie-figuur		– sociale normen (regels) – sociale acceptatie – sociale competentie – identificatie-figuur		– volwaardigheid – productiviteit; creativiteit – ‘gouden regels’ van gedrag – steun door belangrijke anderen		– volwaardigheid – productiviteit; creativiteit – ‘gouden regels’ van gedrag – steun door belangrijke anderen	
adaptief gedrag	– regulatie van fysiologische functies – excitatie-relaxatie – ritme activiteit-inactiviteit – hechtingsgedrag		– hechting aan bep. persoon – sociale spelletjes met anderen – imitatiegedrag – exploratiegedrag		– eigen wil aan anderen duidelijk maken – eerst negatief/koppig/ destructief alvorens constructief – explorerend		– grens fantasie-werkelijkh. niet scherp – conflict met autoriteit – impulsiviteit – externe super-ego		– grens fantasie-werkelijkh. niet scherp – conflict met autoriteit – impulsiviteit – externe super-ego		– grens fantasie-werkelijkh. niet scherp – conflict met autoriteit – impulsiviteit – externe super-ego		– gebonden aan belangrijke anderen – conformisme met regels – loyaliteit – problemen met affect- en agressieregulatie		– gebonden aan belangrijke anderen – conformisme met regels – loyaliteit – problemen met affect- en agressieregulatie	
maladaptief gedrag	– problemen met fysiologische regulatie en sensor. integratie – zelfverwondend gedrag (ZVG) – teruggetrokkenheid		– protestgedrag; onrust – apathie – agressie tov hechtingsfiguur – ZVG bij hoge frustratie		– constant om aandacht vragen – koppig & negativistisch – overbeweeglijk; chaotisch – destructief; agressief		– faalangst – impulsieve agressie – passiviteit of motorische hyperactiviteit – zwak zelfvertrouwen		– faalangst – impulsieve agressie – passiviteit of motorische hyperactiviteit – zwak zelfvertrouwen		– faalangst – impulsieve agressie – passiviteit of motorische hyperactiviteit – zwak zelfvertrouwen		– hyperactiviteit – destructiviteit – geremdheid; dwangmatigheid – angsten – delinquent gedrag		– hyperactiviteit – destructiviteit – geremdheid; dwangmatigheid – angsten – delinquent gedrag	
psychiatrische stoornis	– contactstoornis – autistische stoornis – atypische psychotische toestand		– psychotische toestanden – depressieve stoornis – bipolaire stoornis – reactieve hechtingsstoornis		– oppositioneel-opstandige stoornis – depressie – angststoornissen		– ADHD – stemmingsstoornissen – angststoornissen – gedragsstoornissen (CD)		– ADHD – stemmingsstoornissen – angststoornissen – gedragsstoornissen (CD)		– ADHD – stemmingsstoornissen – angststoornissen – gedragsstoornissen (CD)		– ADHD; OCD – angst- en stemmingsstoornissen – gedragsstoornissen (CD) – persoonlijkheidsstoornissen		– ADHD; OCD – angst- en stemmingsstoornissen – gedragsstoornissen (CD) – persoonlijkheidsstoornissen	
emotionele noden: ondersteuning	– nabijheid – prikkelarm – structuur – rust		– nabij op afstand – grenzen – basale veiligheid		– begeleiding op afstand – regels en consequenties – optimaal frustreren – deilverantwoordelijkheid		– uitnodigend en stimulerend – vertrouwensrelatie met begeleider – dragen van verantwoordelijkheid obv suc-ceservaringen		– uitnodigend en stimulerend – vertrouwensrelatie met begeleider – dragen van verantwoordelijkheid obv suc-ceservaringen		– uitnodigend en stimulerend – vertrouwensrelatie met begeleider – dragen van verantwoordelijkheid obv suc-ceservaringen		– zowel groep als individueel – herinterpreteren van als negatief beleefde gebeurtenissen		– zowel groep als individueel – herinterpreteren van als negatief beleefde gebeurtenissen	
kerntaak begeleiding	reguleren		cirkelen		spel		supernanny		supernanny		supernanny		vaardigheden		vaardigheden	

Hulpvraag & begeleidingsantwoord

Breng jij mij in evenwicht?

→ Samen 'zijn'

Zie je mij graag?

→ Basisveiligheid & betrouwbaarheid

Wat mag ik zelf bepalen?

→ Subtiel aanwezig zijn

Kijk wat ik kan! Ben je trots?

→ Voorbeeldfunctie

Waar hoor ik bij?

→ Op afstand met terugvalbasis

Geestelijke gezondheid bij personen met een verstandelijke beperking *(Došen, 2013)*

1. Een evenwichtige persoonlijkheidsontwikkeling
2. Een eigen plaats en rol in de sociale omgeving
3. Functioneren volgens eigen vermogens
4. Een positief toekomstperspectief

Hoogte of laagte van (emotionele) ontwikkeling zegt
niets over GG en QoL

emotionele ontwikkeling
€
geestelijke gezondheid
€
QOL

Assessment van emotionele ontwikkeling

1. Wat is het probleem met de cliënt?
2. *Wie* is de cliënt?
3. Wat doet de cliënt *met mij*?
4. Wat zijn z'n basale *emotionele noden*?
5. Hoe kan/kunnen de *omgeving*/wij tegemoet komen aan deze noden?
6. Wat is *mijn* programma met de cliënt?
7. Wat heb ik/heeft de omgeving daarvoor *nodig*?

Atypische beeldvorming

Met wie heeft hij/zij nu een belangrijke band?

Waar kan de cliënt van genieten?

Wat zijn de sterktes/capaciteiten van de cliënt?

Hoe probeert hij *geen* probleemgedrag te stellen ?

Hoe kan ik daar als begeleider aan bij dragen ?

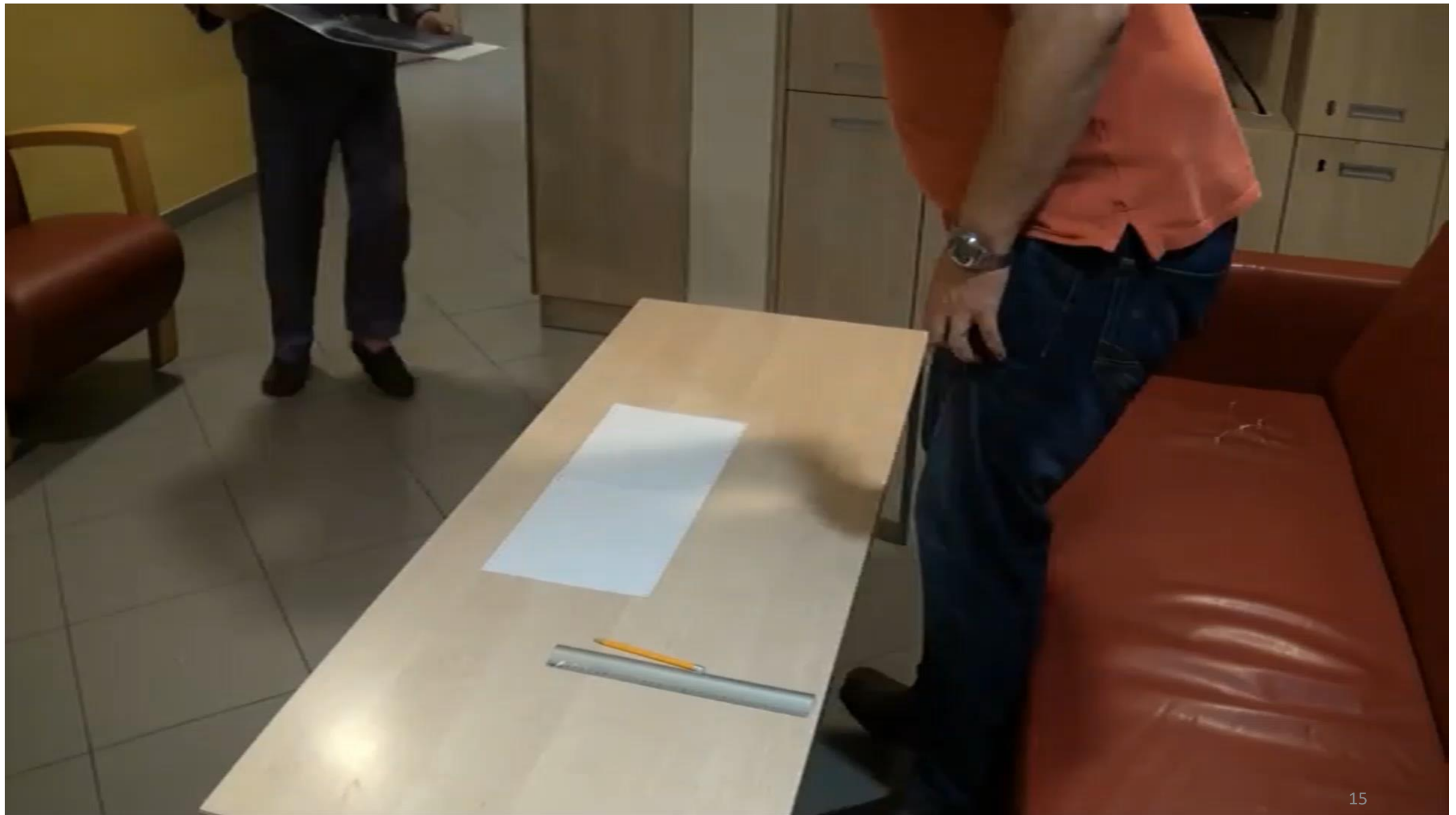
Op welke manier probeert hij/zij te overleven?

Filip Morisse, Erik De Belie, Mieke Blontrock,
Jolien Verhasselt & Claudia Claes (Red.)

Emotionele ontwikkeling in verbinding

Coachingsmethodiek voor begeleiders van cliënten met probleemgedrag

Bouwstenen voor coachen omgeving

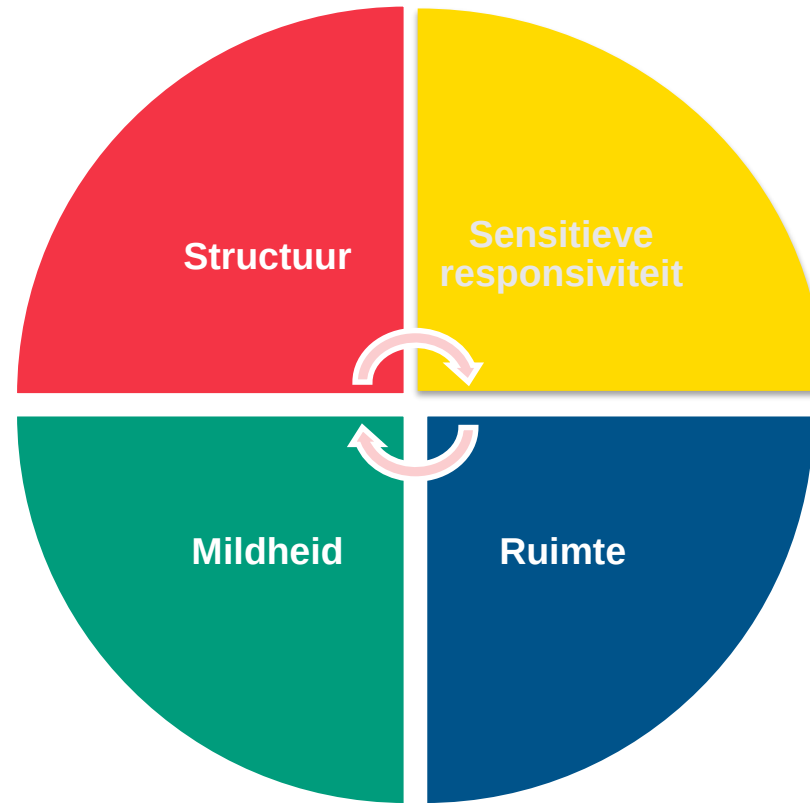
Emotionele ontwikkeling van cliënten

Opstelling/afstemming van begeleiders:

- Emotionele beschikbaarheid
- Stress-regulatie
- Mentaliseren

Coaching van team, begeleiders en middenkader

Coachen begeleiders in emotionele beschikbaarheid

Sensitief /responsief: aanvoelen en afgestemd reageren

Structuur: houvast en 'helpende' grenzen

Ruimte laten: voor unieke van de persoon (wie?)/ respect voor grenzen

Mildheid: omgaan met (eigen) negatieve emoties waardoor mildheid ontstaat & andere dimensies niet besmet worden

Begeleiders maken het verschil. Welke begeleider hebben cliënten met ECB+ nodig?

- Aandacht en aanwezigheid
  - Sensitief en responsief
  - Voortdurend reflecterend/mentaliserend over cliënt, zz en relatie
  - Flexibel aanpassend en afstemmend
  - Stevigheid, 'rots in de branding' en sterk in 'helpend begrenzen'
  - Uitstekend in co-reguleren
-
- ... topsporters
  - ... tovenaars

Filip Morisse & Stijn Vandevelde (red.)

**Emotionele ontwikkeling bij
personen met een verstandelijke
beperking en geestelijke
gezondheidsproblemen**

THEORIE, ONDERZOEK EN PRAKTIJK

Literatuur

- Morisse, F. & Vandeveldde S. (Red.) (2021). *Emotionele ontwikkeling bij personen met een verstandelijke beperking en geestelijke gezondheidsproblemen. Theorie, onderzoek en praktijk*. Gompel & Scavina.
- Claes, L., Declercq, K., De Neve, L., Jonckheere, B., Marrecau, J., Morisse, F., Ronsse, E., Vangansbeke, T. (Red.). (2012). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking* (SEN-publicaties nr 4.), Garant Uitgevers nv
- Morisse F. & Došen, A. (Red.). (2017). *SEO-R² - Schaal voor Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking – Revised²*. Garant Uitgevers nv
- Morisse, F., De Belie, E., Blontrock, M., Verhasselt, J. & Claes, C. (2016). *Emotionele ontwikkeling in verbinding. Coachingsmethodiek voor begeleiders van cliënten met probleemgedrag*. Antwerpen: Garant.
- Brochure 'De Juiste Vraag?' (De Neve, L. (Red.), 2015) kan gratis worden gedownload. (<http://www.kennisplein.be/Pages/Van-inschatten-van-emotionele-ontwikkeling-naar-ondersteuning---Reflectievragen-.aspx>)

filip.morisse@guislain.broedersvanliefde.be